

Vyjádření vlády České republiky ke kolektivní stížnosti podané na ČR pro porušování Evropské sociální charty z důvodu absence právní úpravy výslovného zákazu tělesných trestů dětí v rodině, ve škole a dalších institucích a místech

A. Úvod

Sdružení Asociace na ochranu všech dětí („APPROACH“) v kolektivní stížnosti (viz příloha) podané dne 4. února 2013, registrované pod referenčním číslem 96/13 prohlašuje, že ČR porušuje článek 17 Evropské sociální charty z roku 1961 („Charta“) **„Právo matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu“**, který stanoví:

„S cílem zajistit účinné uplatnění práva matek a dětí na sociální a hospodářskou ochranu se smluvní strany zavazují přijmout všechna vhodná a potřebná opatření vedoucí k tomuto cíli, včetně zřizování nebo provozování vhodných institucí nebo služeb.“

B. K meritu stížnosti

1. Obecně úvodem

Vláda ČR (dále jen „Vláda“) je přesvědčena, že tělesné tresty nesmí být součástí výchovy dětí a fyzické násilí není součástí žádné vyspělé společnosti. V tomto smyslu se i vyjádřila k závěrům Universálního periodického přezkumu v roce 2012:

„Česká republika považuje násilí na dětech za naprosto nepřijatelné a bojuje proti tomuto fenoménu všemi způsoby a všemi prostředky. V současnosti jsou tělesné tresty na dětech zakázány ve všech veřejných zařízeních, jakými jsou např. školy či ústavní zařízení péče o děti. Ve všech těchto zařízeních mají děti právo na zacházení respektující jejich práva a lidskou důstojnost. V rodině pak mohou rodiče uplatňovat jen takové výchovné postupy, které neohrožují důstojnost dítěte, ani jeho zdravotní, mentální či emoční vývoj a jsou přiměřené situaci. Nepřiměřené tělesné i jiné trestání je tedy v rodině zakázáno a rodiče mohou být za něj sankcionováni v nejzávažnějších případech i trestním stíháním. Dítě jim pak může být i odebráno. To samé platí v případě náhradní rodinné péče. Česká republika se rovněž nadále snaží o osvětu ve společnosti k tématu násilí na dětech pořádáním vládních kampaní s cílem zvýšit ochranu dětí před násilím a citlivost veřejnosti k této otázce, včetně alternativních metod pozitivního rodičovství a výchovy bez násilí.“

Skutečnost, že česká právní úprava neobsahuje explicitní zákaz veškerých tělesných trestů dětí v rámci rodiny i v jiném prostředí, rozhodně nelze vykládat tak, že v České republice je tělesné trestání dětí dovoleno a je považováno za přiměřený a přípustný (tolerovatelný) výchovný prostředek jak v rámci rodiny, tak mimo ni.

Nelze se ztotožnit ani s tvrzením předkladatele stížnosti, že ČR nevynakládá odpovídající úsilí, aby tělesné trestání dětí v praxi eliminovala. Naopak, Vláda si je plně vědoma dopadů násilí na formování osobnosti i na celou společnost, které jsou podloženy mnohými výzkumy.

Problematika potírání násilí na dětech je jednou ze základních priorit Vlády a intenzivně se jí věnují jednotlivé resorty vlády i nevládní organizace.

Vláda přijala významné programové dokumenty vlády zaměřené na ochranu práv dětí, mezi nimi **Národní strategii prevence násilí na dětech v České republice na období 2008 – 2018**, která byla schválena usnesením vlády č. 1139 ze dne 3. 9. 2008.

Tato Národní strategie navazuje a zaměřuje se na výsledky studií z let 1994 a 2004 i na průzkum agentury Median v roce 2007, na který ve stížnosti odkazuje sdružení APPROACH. Národní strategie odkazuje na doporučení Světové zprávy o násilí na dětech, kterou vypracovala OSN ve spolupráci se Světovou zdravotnickou organizací a která byla v říjnu 2006 projednána Valným shromážděním OSN.

Světová zpráva o násilí na dětech zdůrazňuje podporu a ochranu práv dětí a v neposlední řadě **právo dítěte na ochranu před tělesným trestem a jiným ponižujícím či znevažujícím trestáním**. Světová zpráva o násilí na dětech doporučuje státům zejména:

1. vypracování národních strategií prevence násilí na dětech do konce roku 2007,
2. **zajistit zákaz všech forem násilí vůči dětem formou legislativní intervence** a rozvoj spolehlivého sběru dat.

Národní strategie prevence násilí na dětech zahrnuje rovněž definici pojmu „tělesný trest“, která vychází z definice přijaté Výborem OSN pro práva dítěte v roce 2001. **Tělesným trestem dítěte se rozumí každý trest, kde je použita tělesná síla způsobující bolest, či být nepatrný diskomfort dítěte**. Tělesný trest za použití předmětu, na citlivou část těla, nebo když po ranách zůstávají na těle stopy, je již považován za **týrání dítěte**.

V roce 2009 byla realizována vládní kampaň nazvaná **Stop násilí na dětech**, která si kladla za cíl zvýšit povědomí veřejnosti o násilí na dětech, o jeho formách, příčinách a následcích, přispět tak ke zvýšení citlivosti vůči násilí a snížit toleranci vůči všem formám násilí na dětech, včetně tělesných trestů. V jejím rámci byly vytvořeny různé materiály na podporu pozitivního rodičovství, např. výuková DVD pro rodiče nebo Slabikář (materiály jsou dostupné na webových stránkách kampaně <http://stopnasilinadetech.cz>). Na pomoc dětem v obtížných situacích, jakými jsou domácí násilí, rozvod rodičů atp. se zaměřuje občanské sdružení Rosa. Provozuje mj. dětské krizové centrum a vydala brožuru s názvem Kouzlená knížka zaměřenou na pomoc dětem v těchto situacích. Na obdobném základě fungují i Fond ohrožených dětí a Nadace naše dítě, které mají plnou vládní podporu.

Důsledkem tělesného trestání dítěte může být omezení nebo zbavení rodičovských práv (rodičovské zodpovědnosti) k takto trestanému dítěti,¹ dále postih v souladu se zákonem o přestupcích, případně též postih podle trestního zákoníku, pokud fyzické trestání dítěte dosáhlo takové intenzity, že byly splněny předpoklady některé z

¹ Srovnej rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR Prz 32/65, které výslovně uvádí, že soud je povinen přikročit ke zbavení rodičovských práv, když zjistí, že rodiče svá práva zneužívají anebo závažným způsobem zanedbávají své povinnosti vyplývající zejména z §32 odst. 2 zákona o rodině a dalších.

skutkových podstat trestných činů proti životu a zdraví, případně trestných činů proti rodině a dětem tak, jak jsou definovány trestním zákoníkem.

Ochrana dětí a mladistvých je v ČR široce legislativně zakotvena. Platná právní úprava důkladně reguluje vztahy v rodině, mimo rodinu i v institucích. Zákonem stanovená ochrana pokrývá nejen fyzické, ale i psychické zdraví dětí a jejich příznivý duševní a emocionální rozvoj.

Situace, kdy např. rodič s dítětem několik dní nemluví, kdy dítě musí dlouhodobě jíst izolováno od ostatních nebo je mu jídlo odepřeno, kdy je dítě bez projevů citů nebo je naopak ještě častováno nadávkami, urážkami nebo je zesměšňováno či ponižováno, jednoznačně poznamenávají jedince, potažmo i společnost, na celý život v různých podobách od špatných návyků, zničeného sebevědomí, neschopností navázat partnerský vztah a obavy ze založení rodiny, neúspěchu v zaměstnání až po celoživotní boj s depresemi. Proto český právní systém postihuje svým rozsahem fyzické i psychické trýznění, které má rovněž závažné a dlouhotrvající následky a nelze jej proto tolerovat nebo opomíjet. Smyslem zákonné úpravy je regulovat, resp. zakázat takovou činnost, jejíž působení poškozují společnost.

Obecná definice psychického týrání dítěte, formulovaná Zdravotní komisí Rady Evropy v roce 1992 a Světovou zdravotnickou organizací, spočívá v útocích na citový vývoj, sebevědomí a důstojnost dítěte; má formu zejména slovního napadání dítěte, opakovaného ponižování, nepřiměřeného kritizování, odmítání či zavrhování dítěte nebo ukládání nevhodných trestů dítěti, které nemají povahu tělesného trestání (různé formy zákazů a omezení); za psychické týrání dítěte se považuje rovněž situace, ve které je dítě přítomno domácímu násilí a konfliktům mezi rodiči nebo jinými osobami v domácnosti obývané dítětem (dítě v postavení tzv. sekundární oběti domácího násilí). Z klasifikace Světové zdravotnické organizace vychází Metodické opatření Ministerstva zdravotnictví k postupu lékařů primární péče při podezření ze syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, publikované ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví č. 3/2008 ze dne 30. 5. 2008 (viz níže).

Vláda má za to, že má-li být ochrana dětí komplexní, účinná a efektivní, není dostatečné zakázat jen tělesné tresty, ale je nezbytné chránit děti před všemi formami trestání, tedy fyzického i psychického. Tato ochrana je plně zajištěna obecně formulovaným zákazem nedůstojného zacházení, na který navazují právní normy stanovící sankce za takové jednání. Vzhledem k tomu, že explicitním vyjmenováním, co je a co není formou tělesného nebo psychického trestání, by mohlo dojít ze strany veřejnosti k nežádoucímu vnímání takovéto právní úpravy jakožto fakticky zužující ochranu dítěte, má Vláda za to, že stávající česká legislativa, stanovící jen takové výchovné postupy, které nepovolují dokonce ani ohrožení důstojnosti dítěte, ani jeho zdravotního (tělesného), mentálního či emočního vývoje a jsou přiměřené situaci, poskytuje dostatečně široký prostor pro účinnou ochranu dětí a mladistvých. Ve snaze postihnout v zákonné úpravě všechny nepřiměřené výchovné prostředky Vláda formulovala dotčené ustanovení právě tímto širším vymezením.

Vláda se problematice věnovala i z pohledu analogie vůči Evropské úmluvě o lidských právech (dále jen „EÚLP“), jakožto nejdůležitější lidskoprávní úmluvě sjednané v rámci Rady Evropy a mezinárodněprávní ochrany lidských práv

v Evropě. Její článek 3 stanoví obecný zákaz mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání, a to aniž by zároveň vyjmenovával jednotlivé zranitelné skupiny osob nebo explicitně rozlišoval jednotlivé formy trestání. Není-li absence explicitního zákazu tělesných trestů v národní právní úpravě smluvních států EÚLP shledána jako porušení jejího článku 3, není zřejmé, proč by měl být nesoulad ze stejného důvodu konstatován v případě článku 17 Evropské sociální charty z roku 1961, která navíc na rozdíl od EÚLP výslovný zákaz mučení, nelidského nebo ponižujícího zacházení nebo trestání vůbec neobsahuje.

Charta vstoupila pro ČR v platnost v prosinci 1999. Ratifikaci Charty předcházela podrobná analýza a komparace stavu národního práva a praxe s požadavky obsaženými v Chartě, včetně výkladu kontrolních orgánů Charty. Výklad článku 17 zahrnoval ochranu dětí, žen a rodiny zejména z hlediska zajištění rovnosti práv dětí narozených mimo manželství, jejich dědických práv, ochranu dětí a matek před a po porodu, ochranu svobodných matek bez domova a opatření přijatá na ochranu dětí před fyzickým a mravním nebezpečím (např. prevence před užíváním návykových látek ve školách a školských zařízeních). Ani jedno z kritérií se netýkalo výslovného zákazu tělesných trestů. S rozsahem ochrany a opatřeními přijatými ČR k naplnění článků a s pokrytím sociální a hospodářské ochrany z hlediska matek a dětí nebyl shledán rozpor.

S vědomím těchto závazků ČR přistoupila k ratifikaci. Ovšem již v hodnocení první zprávy o provádění Charty zahrnující článek 17 (v roce 2005) byl vyjádřen ze strany Evropského výboru pro sociální práva (dále jen „EVSP“) nesoulad pro neexistenci explicitního zákazu tělesných trestů. Na podzimním 126. zasedání Vládního výboru Evropské sociální charty sekretariát EVSP připustil, že znění článku 17 Charty z roku 1961 je omezenější a neobsahuje výslovný odkaz na ochranu před fyzickým násilím, nicméně že se jedná o výklad v článku 17 odst. 1 **revidované Evropské sociální charty z roku 1996**. Ačkoliv ČR tuto Chartu zatím neratifikovala, EVSP přesto při hodnocení stavu v ČR aplikoval výklad k Chartě revidované. Přestože 1961 Charta a revidovaná Charta jsou svým charakterem tzv. „živými dokumenty“, jejichž interpretace se postupně vyvíjí, měl by být výklad vytvářen tak, aby nestíral rozdíly mezi jednotlivými dokumenty. Tento postoj je ostatně podpořen i skutečností, že k ratifikaci jsou otevřeny oba dokumenty zároveň. Takováto extenzivní interpretace jednotlivých článků však může způsobit nejistotu o skutečném obsahu mezinárodněprávních závazků, k nimž se členské státy rozhodly dobrovolně přihlásit, když v dobré víře k mezinárodní smlouvě přistoupí a přesto se posléze dostávají do situace nekonformity

2. Prevence násilí na dětech

Vláda podporuje primární prevenci, jejímž účelem je vytvoření takových podmínek, které neumožní uplatňování násilí, a dále sekundární prevenci, jejímž účelem je včasná detekce rizik a zabránění jejich působení.

- **Pracovní skupina pro prevenci násilí na dětech** byla ustavena v r. 2008. Koordinuje a podílí se na plnění úkolů Ministerstva zdravotnictví, které se týkají problematiky prevence násilí na dětech a rizikového chování dětí a mladistvých. Členy pracovní skupiny jsou odborníci z oboru sociální pediatrie, pediatrie,

praktického dětského lékařství, dorostového lékařství, dětské psychiatrie, gynekologie, klinické psychologie.

- **„Metodický pokyn k postupu lékařů primární péče při podezření ze syndromu týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte (sy CAN)“** byl uveřejněn ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví 3/2008. Aktualizace metodického opatření z roku 2005 (Věstník MZ 10/2005) doplňuje metodiku o problematiku komerčního sexuálního zneužívání dětí, o problematiku domácího násilí ve vztahu k dětem, nedovolenou manipulaci s dětmi, obchodování, pronásledování. Metodické opatření, které je především diferenciatně diagnostickou pomůckou v každodenní praxi praktického lékaře, plní funkci standardního *“lege artis“* postupu. V rámci časopisu *Pediatric pro praxi* byl vydán suplement k problematice sy CAN, který byl distribuován odběratelům tohoto časopisu, kterými jsou převážně lékaři primární péče.
- **„Metodický pokyn pro postup lékařů při poskytování zdravotní péče osobám ohroženým domácím násilím“** byl uveřejněn ve Věstníku Ministerstva zdravotnictví 9/2008. Aktualizace metodického opatření z roku 2006 (Věstník Ministerstva zdravotnictví 3/2006) doplnila i problematiku dětí v prostředí domácího násilí – kdy děti v roli svědků domácího násilí se považují za týrané, zneužívané a zanedbávané.
- **„Pozitivní rodičovství – vzdělávací program zaměřený na pracovníky ve zdravotnictví poskytující péči dítěti a rodině“**, projekt byl v roce 2010 podpořen v rámci dotačních programů Ministerstva zdravotnictví a ověřen v praxi. Projekt nabízí jednoduchý a srozumitelný koncept výchovy dětí. Pozitivní rodičovství vylučuje používání fyzických a psychických trestů vůči dětem.
- **Národní koordinační centrum pro prevenci úrazů, násilí a podporu bezpečnosti pro děti** bylo ustaveno v roce 2011 ve Fakultní nemocnici Motol Praha. Mezi základní aktivity centra patří zejména vytvoření sítě spolupracujících pracovišť, edukace a spolupráce na mezinárodní úrovni.

3. Zákaz tělesných trestů v institucích

Přestože právní řád ČR neobsahuje výslovný zákaz fyzických trestů, považuje vláda stávající úpravu zákazu trestů ve školách a školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy za plně vyhovující a dostatečnou. **Vychází totiž z principu, co není dovoleno, je zakázáno, tudíž tresty, které povoleny nejsou, jsou zakázány.** Předmětná oblast je upravena následovně:

(1) Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon) stanoví v § 2:

(1) Vzdělávání je založeno na zásadách

c) vzájemné úcty, respektu, názorové snášenlivosti, solidarity a důstojnosti všech účastníků vzdělávání

(2) Obecnými cíli vzdělávání jsou zejména

c) pochopení a uplatňování zásad demokracie a právního státu, základních lidských práv a svobod spolu s odpovědností a smyslem pro sociální soudržnost.

(2) Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů stanoví v § 21 explicitní uzavřený výčet opatření aplikovatelných ve výchově, a protože fyzické tresty nejsou akceptovatelné, nejsou ve výčtu obsaženy a nelze je v těchto zařízeních použít.

Pokud se některá osoba proti právnímu řádu v tomto směru proviní, řeší se toto provinění podle povahy provinění v pracovněprávní rovině nebo jako přestupek, popřípadě jako trestný čin.

4. Postihování tělesných trestů dětí v rámci přestupků v sociálně právní ochraně dětí

V oblasti právní úpravy přestupků na úseku sociálně-právní ochrany dětí dojde s účinností od 1. 1. 2014 k rozšíření ochrany dětí před nepřiměřeným trestáním, včetně tělesného trestání, v rámci úpravy přestupků na úseku sociálně-právní ochrany dětí podle zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí.

Dosavadní úprava přestupku v § 59 odst. 1 písm. h) zákona č. 359/1999 Sb. stanoví, že přestupku se dopustí ten, kdo použije vůči dítěti nepřiměřené opatření **v úmyslu ponížít lidskou důstojnost dítěte**. Stávající konstrukce přestupku je tak stanovena příliš zužujícím způsobem, když ke vzniku odpovědnosti za přestupek vyžaduje, aby bylo u pachatele prokázáno úmyslné zavinění zahrnující úmysl snížit lidskou důstojnost dítěte.

Nově bude tato úprava stanovovat, že přestupku se dopustí ten, **kdo použije vůči dítěti nepřiměřený výchovný prostředek nebo omezení**, s možností uložení pokuty za tento přestupek až do výše 50 000 Kč. Ke vzniku odpovědnosti za přestupek bude postačovat, aby u pachatele bylo prokázáno zavinění ve formě **vědomé či nevědomé nedbalosti**. Pachatelem přestupku může být kdokoli, kdo na základě zákona, rozhodnutí soudu nebo na základě jiných rozhodných skutečností zajišťuje péči o dítě, tj. nejen rodiče, ale i jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte, pracovníci škol a předškolních zařízení, pracovníci zařízení pro výkon ústavní a ochranné výchovy, pracovníci zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc apod.

5. Postihování tělesných trestů dětí v rámci trestního práva

V rámci trestního práva se jedná především o skutkovou **podstatu trestného činu týrání svěřené osoby** podle ustanovení § 198 trestního zákoníku. Za jednání naplňující tuto skutkovou podstatu se považuje zlé nakládání se svěřenou osobou, vyznačující se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti a určitou trvalostí, které tato osoba pociťuje jako těžké příkoří. Přitom trvalost pachatelova jednání je nutno posuzovat v závislosti na intenzitě zlého nakládání. Nevyžaduje se, aby šlo o jednání soustavné nebo delší dobu trvající. Nevyžaduje se, aby u svěřené osoby vznikly následky na zdraví.

Možnost trestněprávního postihu potvrdil také Nejvyšší soud ČR rozhodnutím 4 Tdo 170/2012, kdy dovedil, že „Podle ustanovení § 201 odst. 1 písm. d) trestního zákoníku se přečinu ohrožení výchovy dítěte dopustí ten, kdo, byť z nedbalosti, ohrozí rozumový, citový nebo mravní vývoj dítěte tím, že závažným způsobem poruší svou povinnost o ně pečovat nebo jinou svou důležitou povinnost vyplývající z rodičovské zodpovědnosti. Péče o dítě patří k nejdůležitějším povinnostem rodičů ve vztahu k dítěti a je vedle ostatních povinností vyplývajících z rodičovské péče vymezena v § 31 zákona o rodině.“

Nejvyšší soud potvrdil rovněž výklad a právní názor obecných soudů nižšího stupně (tj. okresních a krajských soudů), podle kterého pod pojem „týrání“ spadá nejen týrání fyzické, ale i zlé nakládání v oblasti psychické, při kterém nemusí u týrané osoby vzniknout následky na zdraví, avšak které vyznačuje se vyšším stupněm hrubosti a bezcitnosti vnímané jako těžké příkoří anebo kdy je relativně nižší intenzita hrubosti kompenzována delší dobou trvání. Příkladem takové jednání, které naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu týrání svěřené osoby podle § 198 trestního zákoníku nebo týrání podle § 199 trestního zákoníku, může být bití otevřenou rukou i pěstí, kopání, bolestivé tahání za vlasy, ponechávání týrané osoby v chladném prostředí bez nutného oblečení, nucení k provádění těžkých prací nepřiměřených věku a tělesné konstituci týrané osoby, kontrola pohybu, déletrvající odpírání dostatečné potravy, opakované rušení ze spánku apod. (rozhodnutí Tdo 389/2009, 3 Tdo 1431/2006).

V případě následků na zdraví přichází v úvahu naplnění skutkové podstaty trestného činu ublížení na zdraví podle § 146 trestního zákoníku, která v kvalifikované skutkové podstatě předpokládá přísnější trest pro pachatele, který se tohoto činu dopustí na dítěti mladším 15 let. Aby mohl fyzický trest naplnit skutkovou podstatu některého z výše uvedených trestných činů, je třeba, aby dosáhl určité intenzity. Takové jednání musí být podle zásady subsidiarity trestní represe společensky škodlivé a zároveň nepostačuje uplatnění odpovědnosti podle jiného právního předpisu. Jiným předpisem lze rozumět např. zákon o přestupcích, který v ustanovení § 49 zakotvuje skutkovou podstatu přestupku proti občanskému soužití, jehož se dopustí ten, kdo jinému z nedbalosti ublíží na zdraví.

6. Zákaz tělesných trestů dětí v rámci úpravy práv a povinností rodičů při výchově dětí v zákoně o rodině a občanském zákoníku

Zákaz tělesného trestání jakékoli lidské bytosti vyplývá obecně z ustanovení § 11 občanského zákoníku, který dále rozvádí a konkretizuje regulativní ideje zakotvené Ústavou a Listinou základních práv a svobod,² konkrétně pak nedotknutelnosti osobnosti a ochrany integrity každého jednotlivce, fyzické osoby. Zaměříme-li se výhradně na ochranu dětí před tělesným trestáním a zákaz jakéhokoliv takového jejich trestání v rámci rodiny i mimo ni, musíme druhou větu § 31 odst. 2 zákona o rodině chápat a vykládat v celé její úplnosti. § 31 odst. 2 věta druhá zákona o rodině stanoví, že rodiče (a osoby v obdobném postavení) „mají právo užít *přiměřených výchovných prostředků* tak, aby nebyla dotčena důstojnost dítěte a jakkoli ohroženo jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.“ Navíc

² čl. 1 Ústavy a čl. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, ale i čl. 11, 12, 13, 14, 17 a 35 LZPS.

je nutné si uvědomit, že rodiče jsou v souladu s větou první citovaného ustanovení povinni při výkonu rodičovské zodpovědnosti důsledně chránit zájmy dítěte.

Užité sousloví „*přiměřené výchovné prostředky*“ nelze v žádném případě ztotožňovat s možností rodičů tělesně trestat děti, kdy tělesné tresty obecně ohrožují důstojnost dítěte, jeho zdraví a případně též jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.³

Ostatně, důvodová zpráva k zákonu č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon o rodině (mimo jiné tato novela přinesla současné znění § 31 odst. 2), uvádí, že základem navrhovaných změn jsou zejména ustanovení Úmluvy o právech dítěte (publikována pod č. 104/1991 Sb.), kterou je Česká republika vázána.⁴

Ustanovení § 31 odst. 2 do českého právního řádu transponuje zejména čl. 16 a 19 Úmluvy.⁵ Článek 16 Úmluvy o právech dítěte v odst. 1 uvádí, že žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.

Článek 19 Úmluvy o právech dítěte pak poskytuje ochranu dětem před jakýmkoliv tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoliv jiných osob starajících se o dítě.

Výše naznačená nepřipustnost tělesného trestání obsažená v občanském zákoníku se odráží též v občanském právu procesním (zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád). Procesní ochrana dětí před tělesným trestáním v rodině i mimo ni počítá s možností, aby soud předběžným opatřením umístil dítě v případech vážného ohrožení nebo narušení jeho příznivého vývoje do vhodného prostředí na nezbytně nutnou dobu anebo svěřil ohrožené dítě na přechodnou dobu do pěstounské péče (§ 76a občanského soudního řádu).

Česká právní úprava též chrání děti před domácím násilím, kdy je v souladu s ustanovením § 76b občanského soudního řádu, opět na základě předběžného opatření, možné vykázat násilníka ze společného obydlí a jeho bezprostředního okolí. Oba zmíněné instituty, umístění dítěte do vhodného prostředí nebo pěstounské péče a vykázání násilníka ze společného obydlí, jsou nařizovány soudem předběžným opatřením tak, aby byly v nejvyšší možné míře chráněny zájmy dítěte a aby byla zkrácena doba nutná pro rozhodnutí.

Za účelem dosažení maximální efektivity při výkonu předběžného opatření je usnesení o nařízení předběžného opatření doručováno až při provedení jeho výkonu s tím, že účastníkům, kteří nebyli provedení výkonu přítomni, se toto usnesení doručuje dodatečně, aniž by byla ohrožena vykonatelnost dotčeného předběžného opatření. Navíc zákonem č. 404/2012 Sb. kterým se mění občanský soudní řád,

³ Srovnej komentář k ZoR, Hrušáková M. a kol. (2009) Zákon o rodině, C.H.Beck, Praha, s. 123: „*oprávnění rodičů [užít přiměřených výchovných prostředků] je však omezeno tím, že rodiče se nesmí dotknout důstojnosti dítěte a jakkoliv ohrozit jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj.*“

⁴ Blíže viz 6. odstavec obecné části důvodové zprávy k zákonu č. 91/1998 Sb.

⁵ Nelze však vyloučit, že při definici pojmu „*přiměřené výchovné prostředky*“ by se soud omezil výhradně na Úmluvu o právech dítěte a nezahrnul by i ostatní mezinárodní smlouvy, jichž je ČR stranou, např. tedy i Evropskou sociální chartu z roku 1961 (vyhlášena pod č. 14/2000 Sb.m.s.).

došlo s účinností od 1. 1. 2013 ke zkrácení lhůty pro rozhodnutí o odvolání proti rozhodnutí o předběžném opatření podle § 76 odst. 1 písm. b), § 76a a § 76b občanského soudního řádu z 15 dnů na 7 dnů.

7. Zákaz tělesných trestů dětí v rámci úpravy práv a povinností rodičů při výchově dětí v novém občanském zákoníku

Nová úprava přestupku podle § 59 odst. 1 písm. h) zákona č. 359/1999 Sb., o sociálněprávní ochraně dětí navazuje na úpravu práv a povinností rodičů při výchově dětí **v novém občanském zákoníku č. 89/2012 Sb.** (dále jen „NOZ“), který stanoví, že **výchovné prostředky** mohou rodiče použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte (**§ 884 odst. 2 NOZ**).

Dále se v § 857 odst. 2 NOZ stanoví, že dokud se dítě nestane svéprávným, mají rodiče právo usměrňovat své dítě výchovnými opatřeními, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku. Podotýkáme, že výchovnými opatřeními opět nejsou míněny tělesné tresty, nýbrž soubor výchovných prostředků.

NOZ vejde v účinnost dnem 1. ledna 2014. K tomuto datu bude zrušen zákon o rodině, a proto nový občanský zákoník obsahuje ve své části druhé ustanovení upravující rodinné právo.

C. Závěr

Na základě výše uvedených skutečností je zřejmé, že Vláda se intenzivně, dlouhodobě a s velkou péčí věnuje problematice potírání trestání dětí, a to včetně tělesného. Proto jednoznačně odmítá závěr předkladatele stížnosti, že v dané oblasti nejedná a ani nevynakládá žádné odpovídající úsilí, aby fyzické tresty dětí v praxi eliminovala.

Vláda považuje tři ve stížnosti zmíněné studie a průzkumy za neaktuální a nevypovídající o skutečné situaci v ČR.

Vláda je přesvědčena, že česká národní úprava nevykazuje nejasností o nezákonnosti tělesných trestů. Jak uvedeno výše, stát účinně brání práva jednotlivců na úrovni Ústavy ČR a Listiny základních práv a svobod a řady zákonů. V rámci národní právní úpravy explicitně a bez jakýchkoliv pochybností stanoví prostředky, které je možno při výchově používat v institucích. Podmínky výchovy dětí v rodinách i v náhradní péči upravuje mnohem přísněji, než je požadováno mezinárodními instrumenty, a násilí na dětech účinně postihuje v několika oblastech práva, např. trestního a občanského práva, o čemž vypovídají mj. i uvedené rozsudky Nejvyššího soudu ČR. Novela zákona o sociálně-právní ochraně účinně chrání děti jako jednu z nejzranitelnějších skupin tím, že jednoznačně postihuje kohokoliv, kdo by vůči dítěti použil nepřiměřený výchovný prostředek nebo omezení, a to i jen z nedbalosti.

Legislativní odborníci spolu s odborníky jednotlivých právních odvětví soukromého i veřejného práva dospěli k závěru, že samotným vymezením zákazu tělesných trestů by došlo k zúžení ochrany dětí, což by bylo v přímém rozporu jak s preventivními programy, vládní politikou, tak i se strategií mezinárodních organizací. Zejména pak jsou-li v právním řádu obsažena ustanovení chránící děti před nedůstojným zacházením, která příslušné orgány interpretují ve světle programových dokumentů Vlády, není zakotvení výslovného zákazu tělesných trestů odůvodněné a nezbytné.

Cílem Vlády je zajistit dětem zdravý vývoj, nadstandardní vzdělávací systém, bezpečné prostředí a šťastný domov a zamezit tomu, aby násilí bylo považováno za přirozenou součást společenského života. Jeho dosažení nespočívá jen v doslovném zakotvení konkrétního slovního spojení do národního právního řádu, ale lze jej dosáhnout především prostřednictvím přijetí dalších a mnohem komplexnějších opatření, která Vláda dlouhodobě a intenzivně podporuje a na nichž se podílí i na mezinárodní úrovni.

S odvoláním na výše uvedené Vláda považuje stížnost předloženou sdružením APPROACH za neodůvodněnou.

Přehled národní legislativy upravující vztahy v rodině i v institucích:

- Ústava České republiky a ústavní Listina základních práv a svobod
- zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině (§ 31 odst. 2)
- zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník (§ 11)
- zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád
- zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, účinný od 1. 1. 2014 (§ 857 odst. 2 a § 884 odst. 2)
- zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí
- zákon č. 200/1990 Sb., zákon o přestupcích (§ 49)
- zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (§ 146 a 198)
- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)
- zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů

Příloha:

Ve své stížnosti sdružení APPROACH uvádí:

„Absence výslovného zákazu tělesných trestů v rodině, ve všech formách náhradní péče a ve škole odporuje článku 17 Charty. Navíc je zřejmé, že Česká republika nevykládá odpovídající úsilí, aby takové fyzické tresty vykonávané na dětech v praxi eliminovala.

Výbor poprvé rozhodl, že ČR neplní požadavky Charty kvůli absenci jednoznačného zákazu, v roce 2005. Považuje za hluboce znepokojivé, že Česká republika nejedná, navzdory svým závazkům reformovat český právní řád (viz následující odstavce), a navzdory výzkumu, který dokládá velmi vysokou prevalenci tělesných trestů.

Vláda České republiky jasně potvrdila svůj závazek přijmout výslovný zákaz v dopise předsedy vlády Mirka Topolánka komisaři Rady Evropy pro lidská práva Thomasi Hammarbergovi v září 2007. V roce 2008 podepsal ministr pro lidská práva a národní menšiny petici Rady Evropy proti veškerým tělesným trestům u dětí. Ve zprávě účastnického státu Výboru pro práva dítěte vláda opětovně sdělila, že zvažuje přijmout explicitní zákaz (20. dubna 2010, CRC/C/CZE/3-4, odstavec 133).

V reakci na předběžné otázky před přezkumem ze strany Výboru pro práva dítěte v roce 2011 však vláda sice přiznala, že ve vnitrostátním právu neexistuje výslovný zákaz tělesných trestů, ale zároveň potvrdila, že Ministerstvo spravedlnosti, jako koordinátor nového občanského zákoníku, „nepodniká žádné nové kroky ve věci zákazu tělesných trestů“ (10. května 2011, CRC/C/CZE/Q/3-4/Add.1, Písemné odpovědi Výboru pro práva dítěte, otázka č. 7). Vláda také naznačila – v odpovědích Výboru proti mučení v roce 2012 – že má za to, že stávající legislativa nabízí adekvátní ochranu proti tělesným trestům (9. března 2012, CAT/C/CZE/Q/4-5/Add. 1, Písemné odpovědi Výboru proti mučení, odstavec 106). Při přezkumu ze strany Výboru proti mučení v květnu 2012 vláda opětovně sdělila, že nezamýšlí novelizovat právní předpisy tak, aby zakazovaly tělesné tresty (30. května 2012, CAT/C/SROV. 1071, odstavec 40).

Věříme, že Výbor prohlásí tuto stížnost za přípustnou a neprodleně zahájí řízení ve věci, přičemž vezme v potaz, že jakékoli nejasnosti o nezákonnosti tělesných trestů nepochybně zvyšují riziko nenapravitelné újmy u dětí a že neplnění povinnosti ze strany České republiky i navzdory opakovaným závěrům, odporuje ustanovením Charty.“